

**MAASEUDUN PALVELUJEN JA HYVINVOINNIN TUTKIJOIDEN
TAPAAMINEN
Jyväskylä 23.–24.4.2009**

Esitykset ja posterit

MITEN KÄY MAASEUDUN PALVELUJEN KUNTALIITOSKUNNISSA?

Kari Leinamo

Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, kari.leinamo@uwasa.fi

Valtioneuvosto käynnisti vuonna 2005 Paras-hankkeen kunta- ja palvelurakenteen uudistamiseksi. Uudistuksella halutaan varmistaa laadukkaiden ja tasavertaisten kuntapalvelujen tarjoaminen myös jatkossa. Kunta- ja palvelurakennemuutoksesta annettu laki (169/2007) eli ns. puitelaki on voimassa vuoden 2012 loppuun. Tavoitteisiin pyritään kuntarakennetta muuttamalla ja palvelujen järjestämistapoja tehostamalla.

Uudistus kannustaa vapaaehtoisin kuntaliitoksiin, mutta vaihtoehtona tiettyjen palvelujen järjestämisessä ovat myös kuntien muodostamat yhteistoiminta-alueet. Sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisessa edellytetään vähintään 20 000 asukkaan väestöpohjaa. Tämä vaatimus kannustaa monikuntaliitoksiin. Samalla luodaan vaikutelma tulevaisuuden haasteisiin varautumisesta kokonaan uudentyypisten liitosratkaisujen kautta.

Menneiden vuosikymmenten ja nyt toteutettavien kuntaliitosten yhdistävänä tekijänä on pyrkimys palvelujen keskittämiseen. Kuntaliitokset eivät ole toki tapauksina samanlaisia, vaan yhdistymisratkaisut voidaan tehdä maaseudun näkökulmasta hyvin tai huonosti. Kuntaliitos tarkoittaa kuitenkin toimintojen hajauttamisen sijaan tavallisesti hallintopalvelujen välitöntä lakkaamista liitosalueella. Entiseen kuntakeskukseen jää ainoastaan pieni palvelupiste lomakejakeluineen.

Sosiaali- ja terveystoimessa tähdätään entistä suurempiin yksiköihin. Kuntaliitoksissa on perinteisesti sopeutettu toimintamalleja kaupunkimaisiksi ja esimerkiksi maaseudun syrjäiset vanhainkodit on lopetettu. Myös joistakin terveydenhuoltopalveluista, kuten hammashoidosta, joudutaan liitosalueella usein luopumaan. Palvelujen paranemista on maaseudulla turha toivoa: jos lääkäripalveluissa on ollut ongelmia, ei tilanne todennäköisesti parane yhdistymisen jälkeenkään.

Kaikkein varmimmin ja nopeimmin kuntaliitos vaikuttaa kouluverkkoon. Kyläkouluista luopuminen voidaan kirjata liitossopimukseen tai päätös koulujen lakkauttamisesta tehdään heti, kun uusi kunta aloittaa toimintansa. On todennäköistä, että liitosalueelle jää entisen kunnan koosta riippuen lopulta joko yksi 1–6 -luokkien alakoulu tai yksi 1–9 -luokkien yhtenäiskoulu. Kun samanaikaisesti erilaisten vapaa-aikapalvelujen toimipisteet vähenevät ja aukioloajat supistuvat, paranevat maaseudun sivistyspalvelut lähinnä kirjastoautojen reitti- ja pysäkkilisäysten kautta.

LIKKUMISEN JA ELÄMISEN ARKI MAASEUDULLA

Ilkka Lehtola

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, Joensuun yliopisto, ilkka.lehtola@joensuu.fi

Suomessa on meneillään useita muutosprosesseja, jotka vaikuttavat maaseudun toimintaympäristöön ja sitä kautta elinkeinoelämän ja asukkaiden liikkumiseen. Tärkeitä muutostekijöitä ovat muun muassa globalisaatio, energian hinta, talouskehitys, kuntaliitokset, palvelujen kehitys sekä ikä-, sukupuoli- ja elinkeinorakenteen muutokset. Toimiva liikennejärjestelmä ja tieverkko edistävät alueellista kehittymistä ja yksilöiden hyvinvointia. Ihmisten liikkumismahdollisuudet vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten hyvin palvelut ovat saavutettavissa.

Maaseudulla on runsaasti tieinfrastruktuuria, mutta sillä on varsinkin syrjäisillä ja harvaan asutuilla alueilla vähän käyttöä. Näillä alueilla väestö vähenee ja ikääntyy. Vaikka liikennemäärät ovat pienentyneet, liikkumistarpeet eivät ole välttämättä vähentyneet. Tienpidon tarve saattaa säilyä muuttumattomana niillä teillä, joiden varsilla on esimerkiksi metsänhakkuita, maatiloja, lapsiperheitä ja ikääntyneitä asukkaita.

Julkisen liikenteen palvelut ovat supistuneet maaseudulla tai ne puuttuvat paikoin kokonaan. Maaseudun asukkaat ovat palvelujen saavutettavuuden ja liikkumismahdollisuuksien kannalta eriarvoisessa asemassa. Henkilöautosta on muodostunut tärkein kulkuväline. Julkinen liikenne palvelee etupäässä autottomia ikäihmisiä ja koululaisia. Väestön vähetessä ja ikääntyessä maaseudun liikennemäärät eivät ole riittäviä ylläpitämään liiketaloudellisesti kannattavaa julkista liikennettä. Palveluja on heikentänyt myös kustannusten nousu.

Kuntasektori elää suurten muutosten keskellä. Palvelujen tuottaminen entistä kustannustehokkaammin saattaa merkitä palvelujen keskittämistä ja karsimista. Pienten kirkonkylien ja entisten kuntakeskusten palvelut heikkenevät. Maaseudulla asuvat joutuvat hakemaan joitakin erityispalveluja entistä kauempaa. Samanaikaisesti vanhusten kotihoidon ja kotisairaanhoidon yleistyessä hoitoon liittyvä huoltoliikenne kasvaa. Ihmisten on päästävä myös asioimaan taajamissa. Autoa omistamattomien matkat usein koostuvat erilaisten liikkumismuotojen sekoituksista. Matkat voivat ketjuuntuvat siten, että liikkuminen edellyttää useamman liikennevälineen tai kulkumuodon käyttöä. Yhteisötuki täydentää usein julkista liikennettä. Etenkin ikääntyneiden liikkuminen olisi ongelmallista ilman naapuri- tai sukulaistukea.

PALVELUT KAINUUN MAAKUNNASSA

Andra Aldea-Partanen
Oulun yliopisto, Kajaanin Yliopistokeskus, Lönnrot-instituutti,
andra.aldea-partanen@oulu.fi

Esitys tarjoaa mahdollisuuden tutustua Kainuussa oleviin palveluihin, joita on tutkittu sekä MMM:n rahoittamissa Palma I - ja Palma II -projekteissa että seuraavissa kansainvälisissä hankkeissa: mm. Nordregion tutkimushanke Insular Labour Markets ja Pohjois Periferian ohjelman DESERVE Delivering Services in Remote and Rural Areas.

Esitys sisältää seuraavat osat:

1. Kainuu alue: haasteet ja edut
2. Palma I ja Insular Labour Market: tutkimuksen tavoitteet ja johtopäätökset
3. Deserve kehittämishanke: tavoitteet, tulokset ja tutkimusjohtopäätökset
4. Palma II hanke: tavoitteet ja tulokset
5. Harvaan asutun maaseudun palvelujen tutkiminen ja kehittäminen – Living Lab mahdolliseksi menetelmäksi

Ensimmäinen osa kuvaa Kainuussa olevia palvelujärjestelmiä.

Toinen osa esittää mm. kansainvälisen vertailun pohjoismaissa (yhteistyökumppanit Ruotsista, Tanskasta, Norjasta, Islannista ja Suomesta).

Kolmas eli NPP Deserve osa tuo esille kokemusten siirtämisen haasteita ja mini Living Labit Kainuusta.

Neljännessä osassa tutustutaan Palma II projektin avulla esimerkkeihin nuorisohankkeista ja luovasta toiminnasta. Sosiaali- Living Lab konsepti on myös selitetty tarkemmin.

Viidennessä osassa ehdotetaan, miten Living Lab menetelmän avulla tulee kehittää ja opettaa toimintamalleja.

CAUSES AND SOCIAL CONSEQUENCES OF REGIONAL DIFFERENTIATION IN
RURAL FINLAND -PROJEKTI:
MAASEUDUN PALVELUT – NAISNÄKÖKULMA

Maarit Sireni

Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, maarit.sireni@joensuu.fi

Tilastoaineistoihin perustuvat tutkimukset Suomessa osoittavat, että alueiden väliset erot kansalaisten hyvinvoinnissa ovat syventyneet. Kunnat voidaan jakaa hyvinvoiviin ja huonosti voiviin. Huonosti voivat alueet sijaitsevat Itä- ja Pohjois-Suomessa. Hyvinvointi puolestaan keskittyy rannikkoseuduille ja kaupunkien kehyskuntiin.

Eräänä keskeisenä hyvinvoinnin ulottuvuutena voidaan pitää palveluiden saatavuutta ja niiden laatua. Kuitenkin ongelmallista on ollut saada kattavaa tilastotietoa palveluiden saatavuudesta, ja etenkin niiden tasosta, suomalaisissa kunnissa. Sen selvittäminen edellyttää yksityiskohtaisia tapaustutkimuksia kuntatasolla.

Esittelen tässä paperissa lähtökohtia ja suuntaviivoja tutkimukselleni, joka liittyy hyvinvoinnin maantieteellistä erilaistumista ja epätasa-arvoistumista kartoittavaan neliosaiseen tutkimushankkeeseen Causes and social consequences of regional differentiation in rural Finland. Omassa tutkimusosiossani analysoidaan palveluiden saatavuutta ja niiden laatua kolmessa erityyppisessä maaseutukunnassa Suomessa. Kunnat on valittu tilastollisen analyysin perusteella. Yksi niistä edustaa hyvän elintason kuntia ja kaksi voidaan luokitella huonosti voiviksi kunniksi. Tavoitteenani on vertailla erilaisten kuntien palvelurakenteessa tapahtuneita muutoksia 1990-luvun puolivälistä tähän päivään.

Keskeisimpänä tavoitteenani on tehdä näkyväksi niitä sukupuoleen liittyviä kysymyksiä, joita kytkeytyy muutoksiin palvelujen tarjonnassa ja palvelujen laadussa. On oletettavaa, että palvelurakenteen muutokset koskevat eri tavalla naisia kuin miehiä. Palvelujen karsiminen ja keskittäminen kohdistuu naiseen ainakin kahdella tavalla. Maaseudun naiset ovat julkisten palvelujen tuottajia, jotka työskentelevät hoivasektorilla. Siten palvelujen leikkaaminen vähentää erityisesti naistyöpaikkoja. Naiset ovat myös julkisten palvelujen kuluttajia, jotka tarvitsevat lasten päivähoitopalveluja ja vanhusten hoivapalveluja. Siksi julkisten palvelujen supistuminen vaikeuttaa perheen ja työelämän yhdistämistä.

Tässä esityksessä jäsenän maaseudun palvelujen tarjontaa ja tasoa sukupuolittuneena kysymyksenä. Esittelen myös alustavia havaintojani kolmessa kohdekunnassa.

MAASEUTUJEN ARKIELÄMÄSTÄ INSTITUUTIOIHIN

Vanhusten elämäntavat kohtaavat instituutioiden muutokset

Silva Tedre

Alue- ja yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Joensuun yliopisto, Silva.Tedre@joensuu.fi

Julkiset palvelut vetäytyvät ja etäännyvät maaseudun ihmisistä. Huolenpidon vastuunjaot alueilla muuttuvat. Ihmisiä palvelutarpeineen siirrellään julkisten instituutioiden taloudellisuus- ja tuottavuuslogiikan mukaan. Palvelut muuttuvat muodoltaan ja sisällöltään, alueet eriarvoistuvat. Maaseudun näkymättömät vanhat pilarit tulevat sosiaalipolitiikassa uudelleen näkyviksi.

Yllä esitetyt väittämät lähtevät instituutioista ja järjestelmistä. Tässä tutkimuksessa instituutioita katsotaan maaseutukylillä asuvien eläkeikäisten (65+) näkökulmasta. YTR:n rahoittamassa hankkeessa pyritään 1) jäsentämään käsityksiä ikääntymisestä ja vanhuudesta erilaisissa ympäristöissä, 2) kuvaamaan maaseutujen vanhusten arkielämän rakenteita (ml. fyysiset välimatkat), 3) analysoimaan niiden suhdetta palveluinstituutioiden tarjoamiin ratkaisuihin ja 4) testaamaan palvelumuutoksista esitettyjä teorioita / väittämiä ihmisten arkielämän suunnasta.

Instituutioina ymmärretään julkinen valta, kirkot ja seurakunnat, yhdistykset, yritykset, perhe, naapurusto ja kylä(läiset). Sosiaalipolitiikan malliajattelua mukailien kysytään mihin ja kehen ikääntyvän maaseudun iäkkäät ihmiset nojaavat ja miten tukevia nuo nojat ovat. Millaisesta avun mosaiikista (Gubrium) ihmiset kokoavat arkielämän jatkuvuuden kannalta tarpeellisen tuen kuntakeskuksista eri etäisyyksillä sijaitsevista kylissä? Kulttuuritutkimuksen ja sosiaalipolitiikan välimaastoon sijoittuvassa tutkimuksessa tarkastellaan sekä ajattelumalleja, kulttuurisia käytäntöjä ja konkreettisia palveluiden ja palvelujärjestelmien muutoksia.

Tutkimus kohdistuu pinta-alaltaan erikokoisiin ja kuntaliittymäratkaisuiltaan erilaisiin tapauskuntiin (noin 10). Aineistoa hankitaan kunnan vanhustyön johtajien ja seurakuntien diakoniatyöntekijöiden puhelinhaastatteluilla, kyläyhdistyksille kohdennetulla kyselyllä. Primaariaineiston muodostaa osallistuva havainnointi, ryhmäkeskustelut, yksinasuvien vanhusten haastattelut. Tutkija osallistuu kahden erityyppisen kunnan vanhuspalvelujen kehittämisprojektiin sekä eläkeikäisille kylillä suunnattuun toimintaan.

(Toisena näkökulmana tutkimuksessa ovat eläkeikäiset maaseudun resurssina. Nämä kaksi näkökulmaa - vanhuksat apua tarvitsevinä ja palveluita käyttävinä sekä eläkeikäiset alueen voimavarana – eivät sulje toisiaan pois. Tutkimuksessa puretaan vastakkainasettelua ”aktiiviset seniorit” ja ”avuttomat vanhuksat”.)

MAASEUDUN UUDET PALVELUT INNOVAATIOINA

Manu Rantanen, *Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Mikkeli,*
manu.rantanen@helsinki.fi

Maaseudun uusia palveluja tarkasteltiin innovaationäkökulmasta EU:n 6. puiteohjelman IN-SIGHT: Strengthening Innovation Processes for Growth and Development -hankkeessa (Rantanen, Manu ja Granberg Leo, *Innovations systems and processes in the field of new rural services: A cross-national analysis of differences in Finland, Germany, Latvia and The Netherlands, WP 5*).

Synteesin taustalla olivat tapaustutkimukset, jotka koskivat hyvinvointipalveluita Suomessa (uuden tyyppinen verkostoyritys), Saksassa ja Hollannissa (sosiaalipalvelut maataloilla) sekä maaseutumatkailua Latviassa.

Maaseudun uudet palvelut -käsite ei ole yksiselitteinen. Esim. Keski-Euroopassa se liitetään usein vain maataloilla tuotetuiksi palveluiksi. Raportissa kehitetyn määritelmän mukaan maaseudun uudet palvelut ovat maaseudulla tuotettuja palveluita, jossa markkinoiden, kulttuurin, ympäristön ja historian konteksti eroaa kaupunkialueista. Ne ovat uusia palvelutuotteita, uusia tapoja organisoida palvelujärjestelmää tai uusia tapoja tuottaa palveluita esim. teknologian avulla maaseudulla.

Löydettiin seuraavia maaseudun palveluinnovaatioiden ominaisuuksia: Ne ovat organisatorisia (uusia alueellisia yritysklustereita ja uusia tapoja organisoida työtä), sosiaalisia (uusia kumppanuuksia ja verkostoja) sekä teknisiä (esim. laajakaistan hyödyntäminen).

Innovaatioiden kehittymistä ja leviämistä estävät mm se, ettei maaseudun palveluiden erityisyyttä tiedosteta, mikä heijastuu lainsäädäntöön ja yritysneuvontaan. Lisäksi projektit ovat usein liian lyhyitä innovaatioiden syntymiseen, mikä korostaa sektoreiden ja rahoittajien välisen yhteistyön merkitystä.

THE EMOTIONAL VILLAGE

Aija Kettunen¹⁾, Mikko Parkkinen²⁾, Virpi Kuvaja-Köllner³⁾, Eija Rautasalo⁴⁾

¹⁾ *Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä, Sosiaalitalouden tutkimuskeskus, aija.kettunen@diak.fi*

²⁾ *ActiveSoft Oy, mikko.parkkinen@activesoft.fi,*

³⁾ *Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä, Sosiaalitalouden tutkimuskeskus, virpi.kuvaja-kollner@diak.fi*

⁴⁾ *Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä, eija.rautasalo@diak.fi*

The Emotional Village: Integrated Preventive AAL Concept For the Rural Aging Society in Europe -hanke on osa kansainvälistä konsortiota. Hanke rahoitetaan AAL- Ambient Assisted Living -ohjelman ensimmäisestä teemahausta ”ICT based solutions for Prevention and Management of Chronic Conditions of Elderly People”. Hanke kestää 3 vuotta ja se alkaa keväällä 2009, mikäli saksalaisten ja itävaltalaisen partnereiden rahoituspäätös varmistuu. Hanke on saanut ehdollisen rahoituspäätöksen kansalliselta rahoittajalta,

AAL-ohjelman tavoitteena on tukea ikääntyneiden kotona selviytymistä edistäviä, tieto ja viestintäteknologiaa hyödyntäviä innovaatioita. Nämä voivat olla tuotteita, palveluja, palvelukonsepteja tai järjestelmiä, joilla parannetaan ikääntyneiden toimintakykyä, elämänlaatua ja omaehtoista suoriutumista ja joita voidaan ottaa käyttöön eri puolilla Eurooppaa. Tavoitteena on myös sosiaali- ja terveystalouden hillintä. Emotion-AAL -hankkeessa tuetaan ikääntyneiden kotona asumista erityisesti maaseudulla kehittämällä palvelujen saannin sujuvuutta ja tarpeenmukaisuutta ottaen huomioon taloudellisuus sekä käyttäjien että yhteiskunnan näkökulmasta. Lisäksi tekniikkaa hyödynnetään kroonisten sairauksien ennaltaehkäisyssä ja hallinnassa. Emotion-AAL -hankkeen konkreettisina kehittämiskohteina, joita myös pilotoidaan, ovat sähköinen palveluportaali, terveydentilan etäseuranta- ja palautejärjestelmä sekä edellisten käyttöä tukeva paikallinen, palveluyksikkö.

Kriittisiä tekijöitä maaseudun palveluinnovaatioiden syntymiselle ovat: Epäviralliset verkostot, kulttuuriset tekijät, henkilökohtaiset ominaisuudet, markkinamuutokset, julkinen riskirahoitus, organisaatioiden välinen yhteistyö, relevantin tiedon saatavuus, lainsäädännön ja muiden sääntöjen soveltuvuus maaseutuolosuhteisiin sekä koulutus.

KUINKA SUOMI JAKAUTUU 2000-LUVULLA? HYVINVOINNIN MUUTTUVAT ALUE-EROT

Sakari Karvonen, Timo M. Kauppinen

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, sakari.karvonen@thl.fi, timo.kauppinen@thl.fi

Otsikossa mainitun tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa yleiskuva moniulotteisen hyvinvoinnin alueellisesta jakautumisesta Suomessa sekä arvioida siinä tapahtuneita muutoksia 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin ulottuvalla ajanjaksolla. Aineisto muodostettiin poimimalla alueellisista tilastotietokannoista indikaattoreita, joiden oletettiin kuvaavan hyvinvoinnin ulottuvuuksia kuntatasolla. Suomen kunnat ryhmiteltiin indikaattorien avulla viiteen hyvinvointiryhmään, joiden sijoittumista tarkasteltiin kartalla. Maaseutumaisuutta kuvaava kuntatyypiluokittelu ennusti varsin hyvin kunnan hyvinvointiryhmää, mutta lisäksi ilmeni myös tästä luokittelusta riippumatonta maantieteellistä jakoa, erityisesti itäisen ja läntisen Suomen välillä. Tämä itä – länsi –jako näyttää tulosten perusteella vahvistuneen 1990- ja 2000-luvun välillä. Tätä ajanjaksoa luonnehtii myös rakennemuutos: laman vauhdittama teollisuuden rakennemuutos työttömyysongelmiseen sekä EU-jäsenyyden vauhdittama maatalouden rakennemuutos ja maatalouden työllisyyden raju lasku.

Tutkimus liittyy laajempaan ”Maaseudun alueellinen eriytyminen ja sen seuraukset Suomelle” -tutkimushankkeeseen, jossa analysoidaan maaseudun erilaistumista useasta näkökulmasta. Institutionaalista kehitystä tarkastellaan aluetasolla, maakuntien ja seutukuntien kehityksen näkökulmasta. Kuntatasolla huomio kiinnittyy toisaalta rakenteellisten olojen muutokseen ja toisaalta eritellään kehitystä kuntalaisten kokemana. Neljäs tarkastelukulma on projektinäkökulma ja siinä tutkitaan tiettyjen EU-rahoitteisten hankkeiden implementaatiota. Hanke on konsortio, jonka osapuolina ovat Helsingin ja Joensuun yliopistot.

MAAHANMUUTTAJAT, MAASEUDUN PALVELUT JA HYVINVOINTI

Leila Warén-Backström

Åbo Akademi University, Unit of Rural Studies, lwaren@abo.fi

Vuonna 1990 Suomessa oli 26 000 henkilöä, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin suomi taikka ruotsi. Vuonna 2007 heidän lukumääränsä oli noin 175 000. Muuttovoitto on maassamme jo suurempi väkilukua kasvattava tekijä kuin luonnollinen väestönkasvu. Maahanmuuton kohteena ovat olleet suurimmat kaupungit, mutta yhä useampi maahanmuuttaja valitsee asuinpaikakseen nyt maaseudun. Monissa kunnissa maahanmuuttajien osuus on jo 2,5 – 4 % väestöstä. (Tilastokeskus 2009).

Maaseudun väestön ikääntyessä tarvitaan työperäistä maahanmuuttoa palvelujen turvaamiseksi. Myös maaseudulla sijaitsevan yritystoiminnan elinehtona on työvoiman saatavuus. Maahanmuuttajien ja paikallisväestön välisten konfliktien minimoimiseksi tarvitaan hyviä viranomaistapoja jotta uusien ja vanhojen asukkaiden hyvinvointi olisi turvattu.

Tämä tutkimus sisältää tilastollisen katsauksen Suomen maaseudulle suuntautuneen maahanmuuton kehittymisestä vuosien 1990–2007 välisenä aikana ja näiden tulosten perusteella on Närpiö, missä työperäinen maahanmuutto on kasvanut vahvasti viime vuosien aikana, valittu lähemmäksi tutkimuskohteeksi. Avainhenkilöitä ja tavallisia kuntalaisia haastatteleamalla on tehty teema-analyyseja, joidenka perusteella on etsitty vastauksia siihen, mitä ulkomaisen väestön tuleminen työvoimaksi pienelle maaseutukunnalle on merkinnyt. Miten se on näkynyt kunnan taloudessa ja miten maahanmuuttajien hyvinvoinnista on huolehdittu kunnan päätöstentekojärjestelmässä. Ovatko paikallisten asukkaiden mielipiteet otettu huomioon, miten erimielisyydet selvitetään ja mikäli kunnassa on otettu käyttöön hyviä viranomaistapoja ”best practice”, ne on pyritty selvittämään.

PIENYRITYKSET KUNTAPALVELUIDEN TUOTTAJINA – PPP-TOIMINTAMALLI MAASEUDUN YRITYSTOIMINNAN EDISTÄJÄNÄ

Sanna Tihula

Suomen Kuntaliitto, Alue- ja elinkeinokehitys, sanna.tihula@kuntaliitto.fi

Pienyritykset kuntapalveluiden tuottajina - PPP -toimintamalli maaseudun yritystoiminnan edistäjänä -projektin tarkoituksena on kehittää pienten ja keskisuurten yritysten edellytyksiä osallistua kuntien järjestämisvastuulla olevien tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen. PPP -lyhenteellä tarkoitetaan julkisen ja yksityisen toimijan välistä yhteistyötä ja kumppanuusajattelua (public-private-partnership).

Valtakunnallinen hanke toteutetaan yhteistyössä yrittäjyyden teemaryhmän kanssa ja käytännön toteuttamisesta vastaavat Kuntaliitto, MTK ja Elinkeinoelämän keskusliitto EK. Hankkeen tavoitteena on testata käytännössä toimintamallia, jonka avulla kuntasektori ja alueen pienyritykset saavat aikaan toimivan keskusteluyhteyden, sekä välittää tietoa kuntien hankinnoista ja suunnitelmista ja yritysten osaamisesta ja tarjonnasta.

Kehittämishankkeessa on mukana kuusi pilottialuetta, jotka ovat Wiitaunioni (Viitasaari ja Pihtipudas sekä Kinnula), Saarijärven alue (Saarijärvi ja Karstula), Koillis-Savo (Juankoski, Nilsä, Kaavi, Rautavaara ja Tuusniemi), Länsi-Saimaan alue (Savitaipale, Suomenniemi, Ylämaa ja Luumäki), JJR-allianssi (Juva, Joroinen ja Rantasalmi), ja Järvenpää. Projektissa järjestetään kuntahankkijoiden, yritysten, yrittäjyyttä suunnittelevien, maatalan toimintaa monipuolistavien, yritysneuvojen ja muiden toimijoiden kesken yhteisiä aloitustilaisuuksia, jotka jatkuvat työryhmätoimintana kullakin alueella. Yhteisten keskustelutilaisuuksien tavoitteena on vahvistaa vuoropuhelua ja osapuolten käsitystä markkinatilanteesta, toimintamallien kehittämistarpeista ja mahdollisuuksista. Pilottialueilla järjestetään tarvittaessa koulutusta esimerkiksi julkisista hankinnoista ja hankintalain pienyrittäjille tuomista mahdollisuuksista. Lisäksi projekti tukee omaehtoisesti toimivien hankkeiden toteuttamista ja tekee yhteistyötä muiden kehittämishankkeiden kanssa.

Toiminnasta saatujen kokemusten pohjalta syntynyttä materiaalia työstetään tukimateriaaliksi yritysneuvojille, kunnille ja pienyrityksille. Projektin toimintamallilla ja materiaalilla tuetaan myös kuntien ja yrittäjäjärjestöjen yhteistyötä. Tulokset ja hyvät käytännöt halutaan levittää kaikkien toimintamallista kiinnostuneiden hyödynnettäviksi. Hankkeen toteutusaikataulu on 1.9.2008–30.4.2010 ja lisätietoja saa projektipäällikkö Sanna Tihulalta sekä projektin kotisivulta: www.kunnat.net/ppp-hanke.

KOLMAS SEKTORI MAASEUTUKUNNISSA

Ritva Pihlaja

*Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti ja Maaseutupolitiikan
yhteistyöryhmä/kansalaisjärjestöteemaryhmä, ritva.pihlaja@pp.inet.fi*

Kolmas sektori on esillä entistä enemmän, kun puhutaan siitä, miten maaseudun asukkaiden tarvitsemat palvelut turvataan jatkossa. Aihe on ajankohtainen käynnissä olevan kunta- ja palvelurakennemuutoksen vuoksi. Palvelujen tuottamiseen ja rahoittamiseen pitäisi löytää uudenlaisia ratkaisuja kunnallisesti tuotettujen palvelujen rinnalle. Samanaikaisesti väestö vähenee ja vanhenee ja palvelujen tarve muuttuu. Jos julkisia palveluja ei ole ja maaseudun markkinat eivät houkuttele riittävästi palveluyrityksiä, miten maaseudun palvelut voidaan jatkossa järjestää?

Tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää, voisiko järjestöjen rooli lähipalvelujen tuottajana olla nykyistä merkittävämpi. Hankkeessa selvitetään, minkälaista yhteistyötä maaseutukunnat tekevät kolmannen sektorin kanssa palvelujen tuotannossa ja minkälaisena kolmannen sektorin ja järjestöjen rooli ja tehtävät nähdään maaseutumaisissa kunnissa.

Tutkimushankkeen aineiston muodostavat maaseutumaisiin kuntiin tehdyn sähköisen kyselyn vastaukset (N=111) sekä maaseutumaisissa kunnissa ja palveluja tuottavissa järjestöissä tehdyt teemahaastattelut (N=9 kuntaa ja 14 järjestöä). Kunnanjohtajille tehdyn kyselyn avulla selvitettiin paitsi maaseutumaisten kuntien järjestöjen kanssa tekemän yhteistyön laajuutta, myös kuntajohtajien asenteita koskien palvelujen tuotantoa ja kolmatta sektoria. Teemahaastattelujen pohjalta pyritään vastaamaan kysymykseen, mitä yhteiskunnallisia, taloudellisia, juridisia, poliittisia, kulttuurisia ja sosiaalisia tekijöitä tulee ottaa huomioon järjestöjen toimiessa palvelujen tuottajana maaseutumaisissa kunnissa.

Tutkimuksen alustavien johtopäätösten mukaan järjestöjen merkitys kulttuurissa, liikunnassa, vapaa-ajan toiminnassa, nuorisotoiminnassa, tapahtumien järjestäjänä ja yhteisöllisyyden tukijana nähdään maaseutumaisissa kunnissa erittäin suurena. Sen sijaan maaseutukunnissa toimivien järjestöjen kasvavaan rooliin palvelujen tuottajana ei laajasti uskota. Järjestöt halutaan nähdä mieluummin vapaaehtoistyön ja perinteisen järjestötoiminnan paikkoina kuin laajamittaisten ja ammattimaisten palvelujen tuottajana.

Palvelujen tuottamisen jättäminen järjestöissä tehtävän vapaaehtoistyön varaan ilman yhteiskunnan osallistumista tuomitaan selkeästi niin kunnissa kuin järjestöissäkin. Maaseutukuntien rahoituskriisi koskettaa siten myös kolmatta sektoria; ilman säännöllistä perusrahoitusta ei järjestöjenkään ole mahdollista tarjota ammattimaisesti tuotettuja, laadukkaita palveluja.

Järjestöt ovat monin paikoin räätälöineet paikallisia ratkaisuja yhdistäen työllistämisvaroja, hankerahoitusta, kuntien avustuksia ja ostopalveluja, asiakasmaksuja ja vapaaehtoistyötä. Luovuus sekä rahoitusratkaisujen löytämisessä että palvelujen tuottamisen tavoissa on kolmannen sektorin vahvuuksia. Palvelujen tuottaminen hankevaroin kuitenkin kyseenalaistetaan. Ihmisten ja alueiden tasavertaisen aseman näkökulmasta kehitykseen, jossa korostetaan kolmannen sektorin kasvavaa roolia, liittyy monia haasteellisia periaatteellisia ja poliittisia kysymyksiä.

Tutkimushanke päättyi marraskuussa 2009.

HOIVAA, TERAPIAA JA TERVEYTTÄ MAASEUTUYMPÄRISTÖSSÄ

Anja Yli-Viikari¹⁾, Taina Lilja¹⁾, Katariina Heikkilä²⁾, Anna Kirveennummi²⁾, Katriina Soini¹⁾³⁾, Katja Ilmarinen⁴⁾

¹⁾ *Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT), etunimi.sukunimi@mtt.fi*

²⁾ *Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun Kauppakorkeakoulu, etunimi.sukunimi@tse.fi*

³⁾ *Jyväskylän yliopisto, katriina.soini@yfi.jyu.fi*

⁴⁾ *Terveysten ja Hyvinvoinnin Laitos (THL)/YTR, katja.ilmarinen@thl.fi*

Kunnat hakevat sosiaali-, kulttuuri- ja terveydenhuoltojärjestelmän puolella uusia kumppanuuksia ja uusia tapoja järjestää palveluja. Yhä suurempi osa sosiaali- ja terveyspalveluista ostetaan yksityisiltä toimijoilta ja laitoshoidolle etsitään vaihtoehtoja.

MTT:n ja Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen hankkeessa Maatilat maaseudun palveluliiketoiminnassa – elämyksiä, vuorovaikutusta ja liiketoimintaa (2006–2008) selvitettiin maaseudun hoivayrittäjyyden mahdollisuuksia ja reunaehtoja. Maaseutu ympäristönä ja maatilat toiminnallisina yksikköinä tarjoavat monipuoliset fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset puitteet hyvinvointipalvelujen tuottamiselle: lasten, nuorten ja vanhusten sosiaalipalveluille (päiväkodit, perhekodit, hoivakodit) ja erityisryhmien kuntoutuspalveluille (eläinavusteinen kuntoutus, puutarhaterapia).

Maaseudulla ja maatiloilla tapahtuvaa hoivaa ja terapiaa voi kutsua Green Care -toiminnaksi. Siinä maaseudun resursseja tietoisesti käytetään terveyden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Kysymys on sosiaalisesta innovaatiosta, joka yhteiskunnan muutosten myötä on syntyneessä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä maatalouden rajavyöhykkeelle.

Suurimmat mahdollisuudet maatalouden ja maaseudun resurssien hyödyntämiseen hyvinvoinnin ja elämänlaadun edistämiseksi on laitos- tai sairaalahoidon ja omassa kodissa tai tukiasunnossa asumisen väliin jäävässä tyhjiössä. Maaseutuluonnon ja maataloustyön tuominen osaksi mm. toimintaterapiaa ja sosiaalista kuntoutusta voi tukea ihmisiä paluussa normaalielämään. Tulevaisuudessa maaseudun resursseja on mahdollisuus käyttää hyväksi myös lapsille, vammaisille ja vanhuksille suunnattujen päivätoimintapalvelujen tarjoamisessa. Kullekin yksilölle tehokkaimman hoitomuodon löytäminen johtaa myös merkittäviin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin säästöihin.

Tähän mennessä on selvitetty maaseudulla sijaitsevien hoivayritysten mahdollisuuksia palvelujen tuottajana. Nyt kunnilla on mahdollisuus lähteä mukaan kehittämään omia toimintamalleja. Konkreettinen esimerkki on Hakamaan tila Nastolassa. Tilan omistaa Eteva kuntayhtymä. Hakamaan maatila tarjoaa asumista, kuntoutusta ja työtoimintaa kehitysvammaisille ja yhteisöllistä avotyötoimintaa. Konsepti on todettu erittäin toimivaksi niin työntekijöiden jaksamisen kuin asiakkaiden hyvinvoinnin näkökulmasta.

HYVINVOINTI JA ARJEN SUJUVUUS MAASEUDULLA - PERHEPALVELUJEN SAATAVUUS JA TOIMIVUUS KUNTALAISTEN SILMIN

Pilvi Hämeenaho¹⁾, Katja Ilmarinen²⁾

¹⁾ *Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto, pilvi.hameenaho@jyu.fi*

²⁾ *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos/YTR, katja.ilmarinen@thl.fi*

Pilvi Hämeenahon väitöskirja tarkastelee maaseudulla asumisen mahdollisuuksia, arjen sujuvuutta ja hyvinvointia peruspalvelujen näkökulmasta. Peruspalvelujen kentästä tutkimuksen keskiöön nostetaan perhepalvelut, jotka kattavat laajasti arjen elämää. Sosiaali- ja terveystieteiden lisäksi tärkeitä ovat koulut, päivähoidot, kulttuuripalvelut sekä asumiseen ja liikkumiseen liittyvät toimet.

Keskeisiksi tutkimuskysymyksiksi nousevat ihmisten kokemukset peruspalveluista, niiden merkityksestä arjen hyvinvoinnin rakentajina sekä heidän näkemyksensä maaseudusta asuinpaikkana ja arkielämän ympäristönä. Tavoitteena on löytää maaseudun arjen hankaluuksia ja ratkaisuja niihin, sekä konkreettisesti kuvata ja analysoida hyviä paikallisten palvelujen malleja. Aineistoa kerätään kolmesta keskisuomalaisesta kunnasta, Multialta, Pihtiputaalta ja Saarijärveltä, jotka maa- ja metsätalousministeriön maaseututyypittelyn mukaan kuuluvat harvaan asuttuun maaseutuun. Tuoreet kuntaliitokset sekä käynnissä oleva yhteistoiminta-alueiden kehittäminen tuovat muutoksia kuntien peruspalvelujen järjestämiseen ja tarjontaan.

Tutkimuksen kautta syntyy kuva paikallisista palveluista osana maaseudun asukkaiden arkea, heidän omasta näkökulmastaan määriteltynä. Kuntalaisten näkemysten ja kokemusten kautta voidaan tunnistaa maaseudun hyvinvointipalveluiden konkreettinen muotoutuminen sekä toiminnan uhat ja mahdollisuudet. Millaisia paikallisia palvelunjärjestämisen malleja maaseudulle on kehitetty? Kuinka maaseudun palvelut tukevat maaseudulla elämisen mahdollisuuksia?

Kokemuksellisen tiedon ja konkreettisten toimintamallien analysointia varten tietoa hankitaan kenttätutkimuksen avulla: haastatteluin, havainnointimenetelmin ja esimerkiksi kyläkuulemisissa. Palvelurakenteiden kuvauksiin liittyy myös kuntakohtaisia, taustatietoa antavia case -aineistoja, joita kerätään asiakirjoista ja palvelujen käyttäjien sekä palvelujen tuottajien haastatteluin. Aineistot analysoidaan kehysanalyysin keinoin tarkastelemalla eri tasojen näkökulmia sekä kokemusperäistä tietoa omissa tulkintakehyksissään. Tutkimus tuottaa 1) kuntalaisten näkökulmia hyvinvointiinsa sekä maaseutuun asuinympäristönä 2) ihmisten kokemuksellisia tarinoita palveluiden käytöstä 3) kuvauksia ja analyysiä paikallisista palveluista 4) hyvien palvelukäytäntöjen mallinnoksia.

Tutkimus on osa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ParasSos -tutkimusta (Sosiaalipalveluiden muutoksen seuranta- ja arviointitutkimus 2008–2011).

